

آشنایی با قوانین صادرات و واردات

چگونه تجارت کنیم؟

■ رضا طهماسبی

از آنجا که مخاطبان بازار بین‌الملل اغلب از طیف فعالان اقتصادی و افراد مشغول در فرآیند کسب‌وکار هستند، لازم دیدیم برای آگاهی بیشتر آنها هر شماره به بخشی از قوانین مربوط به فضای کسب‌وکار اشاره کنیم تا افرادی که تمایل دارند وارد این عرصه شوند آشنایی هر چند مختصری با این قوانین داشته باشند. بر همین اساس، در اولین بخش از این مجموعه به سراغ قوانین اولیه صادرات و واردات رفتیم تا بتوانیم اندک اندک در چند گام این قوانین را برای نفع‌اندان بازار به همراه توضیحاتی ساده و کمکی ارائه کنیم. در اولین گام سخنی در مورد ورود به دنیای تجارت خارجی، کارت بازرگانی و انواع کالای صادراتی و وارداتی می‌پردازیم.

وارد شدن به دنیای تجارت بین‌المللی و صادرات و واردات کالا و سوسه‌ای است که اغلب افراد در یک دوران دچار آن می‌شوند و کسی نیست که انکار کند در اکثر اوقات این فکر با هدفی جز کسب درآمدهای بالا و ثروتمند شدن سریع به ذهنش خطور کرده باشد. این فکر اگر چه در کلیت کار و با توجه به این اصل اقتصاد آزاد که منافع فردی متضمن منافع جمعی است، خالی از اشکال است، در کشور ما ناشی از سوتدبیرهایی است که مصداق عینی به پولدار شدن یک‌شبه برخی افراد داده است و این خود معلول قوانین متغییر در عرصه تجارت خارجی است.

افرادی بوده‌اند که توانسته‌اند از تغییرات سریع تعرفه‌ای، مجاز شدن یا ممنوع شدن یک کالا استفاده کنند و با صادرات یا واردات آن، سریع‌تر از آنچه باید، به ثروتی دست یافته‌اند. وجود رانت اطلاعاتی در تجارتی که تمامی مراحل آن از شروع تا پایان به نوعی در اختیار دولت است، خود علت وجود چنین تفکراتی در میان تجار و بازرگانان و مردم شده است. با این حال، اصلاح قوانین، ثبات بخشیدن به مقررات صادرات و واردات و تعیین تعرفه منطقی که چند وقتی است از سوی قوای سه‌گانه در حال اجراست، باعث می‌شود افراد نه فقط با دید مالی، که با چشم‌اندازهای اقتصادی بلندمدت وارد کارزار تجارت خارجی شوند. بهتر است هر کدام از ما که می‌خواهیم تجارت خارجی داشته باشیم، با آگاهی کامل از قوانین و مقررات این کار وارد شویم تا نه زیان هنگفتی نصیب ما شود، نه کالایی را صادر یا وارد کنیم که مضراتش برای اقتصاد کشور بیش از فوایدش باشد. تاجر بین‌المللی علاوه بر محاسبه سود و زیان تجارتش، باید دید بلندمدت نیز داشته باشد. چه بسیار کالاهایی که صادرات و یا واردات آن در کوتاه‌مدت سود سرشاری دارد، اما در بلندمدت باعث از بین رفتن یک زمینه تولیدی و تجاری می‌شود که در نهایت، به خود تاجر و تولیدکننده ضربه می‌زند و زیان وارد می‌کند.

قوانین ابتدایی

پیش از ورود به عرصه تجارت و اقدام اجرایی باید به برخی نکات توجه کرد. اول اینکه تجارت ما چه کالاهایی را در برمی‌گیرد و آیا صدور و ورود این کالا مجاز است، یا خیر. کالاهای صادراتی و وارداتی به سه دسته مجاز، مشروط و ممنوع تقسیم شده است.

۱. کالای مجاز، کالایی است که صدور یا ورود آن با رعایت ضوابط نیاز به

کسب مجوز ندارد.

۲. کالای مشروط، کالایی است که صدور یا ورود آن با کسب مجوز امکان‌پذیر است.

۳. کالای ممنوع، کالایی است که صدور یا ورود آن به موجب شرع مقدس اسلام (به اعتبار خرید و فروش یا مصرف) و یا به موجب قانون ممنوع شود.

کالاهای ممنوع جزو مواردی است که بندرت تغییری در آن ایجاد می‌شود و کالایی از این لیست خارج نمی‌شود، مگر در موارد بسیار نادر. در مقابل، در لیست کالاهای مجاز نیز تغییرات زیادی حاصل نمی‌شود و اغلب مواقع می‌توان به صادرات و یا واردات آنها اقدام کرد، مانند آهن‌آلات و فولاد که بازار بسیار خوبی در داخل دارد.

کالاهای مشروط، کالاهایی نظیر محصولات کشاورزی است که باید برای واردات آنها به غیر از وزارتخانه بازرگانی از وزارت جهاد کشاورزی نیز مجوز گرفت. قانون کالاهای مشروط برای واردات به طور معمول در مورد کالاهایی اجرا می‌شود که در داخل تولید کافی دارند و نیازی به واردات ندارند، مگر در مواردی که کاهش تولید سبب شود نیازهای داخلی تأمین نشود. از طرف دیگر، صادرات آن دسته کالاها مشروط می‌شود که بیم آن رود که صادرات باعث کمبود کالا در داخل شود. کالاهای صادراتی مشروط اغلب در حیطه محصولات صنعتی و معدنی و مواد اولیه مورد نیاز صنایع قرار می‌گیرد.

برای آگاهی کامل از کالاهای مجاز، مشروط و ممنوع باید به بخشنامه‌ها و آیین‌نامه‌هایی که هر ساله توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت منتشر می‌شود، مراجعه کرد. این قبیل تصمیمات با پیشنهاد وزارتخانه‌های مختلف در هیئت دولت مطرح می‌شود و پس از تصویب از طریق وزارتخانه صنعت و تجارت و سازمان‌های زیرمجموعه آن مثل سازمان توسعه تجارت و گمرک جمهوری اسلامی نیز منتشر می‌شود.

کارت بازرگانی

اما اصلی‌ترین قدم در مقدمات ورود به تجارت بین‌الملل دریافت کارت بازرگانی است که هر فرد حقیقی یا حقوقی برای صادرات و واردات کالا به آن نیاز دارد. اختیار صدور کارت بازرگانی مطابق قانون بر عهده یک نهاد از بخش خصوصی با عنوان اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران گذاشته است. اتاق‌های بازرگانی که بیش از یکصد سال سابقه در امر تجارت خارجی دارد، نهادی برآمده از دل بازرگانان و تجار است که بیش از یک قرن پیش توسط خود آنان و برای سامان دادن به ورود و خروج کالا و افراد شاغل در آن ایجاد شده است. پس از گذشت سال‌ها اکنون هر استانی، حتی استان تازه‌تأسیسی چون البرز، یک اتاق بازرگانی خاص دارد و شرکت‌ها و افراد حقیقی در هر استانی که ساکن هستند و دفتر مرکزی شرکت‌شان در آن استان واقع است، می‌توانند از همان استان برای دریافت کارت بازرگانی که به نوعی مجوز ورود به حوزه تجارت خارجی است، اقدام کنند.

البته دریافت کارت بازرگانی علاوه بر حق ورود به عرصه تجارت خارجی، مزایای مهم دیگری برای شرکت‌ها و افراد دارد که از جمله می‌توان به تأییدیه اتاق برای شرکت‌های خارجی، تسهیل در گرفتن روادید تجاری و... اشاره کرد.

اتاق بازرگانی که در قانون به عنوان مؤسسه‌ای غیرانتفاعی و دارای شخصیت

حقوقی و استقلال مالی شناخته می‌شود، تنها مرکز ارائه کارت بازرگانی برای فعالان اقتصادی است. بر اساس قانون، این نهاد بخش خصوصی موظف است برای متقاضیان واجد شرایط کارت بازرگانی صادر کند تا در امور تجاری خارجی از آن استفاده کنند. شرایط کارت بازرگانی شرایط نسبتاً ساده‌ای است و افرادی که حداقل لیسانس داشته باشند، می‌توانند برای دریافت آن اقدام کنند. شرکت‌ها نیز می‌توانند کارت حقوقی دریافت کنند. نداشتن سوءسابقه، مدرک تحصیلی دیپلم و برگه‌های مفاصا حساب با دارایی و تأمین اجتماعی از شرایط دریافت کارت بازرگانی است. قانون شرایط دریافت کارت بازرگانی را برای اشخاص حقیقی ایرانی این‌گونه بیان می‌کند:

۱. داشتن حداقل سن بیست و سه سال تمام

۲. داشتن برگ پایان خدمت نظام و وظیفه یا برگ معافیت برای آقایان

تبصره - صدور کارت بازرگانی برای دارندگان برگ معافیت موقت فقط در مدت اعتبار برگ معافیت موقت بلامانع است.

۳. داشتن حداقل مدرک دیپلم متوسطه

۴. داشتن محل کسب متناسب با رشته فعالیت، ام‌ع از ملکی یا استیجاری

تبصره - برای احراز این شرایط ارائه مدرک مثبت و حسب مورد تأیید اتاق‌های بازرگانی و صنایع و معادن ایران و تعاون مرکزی جمهوری اسلامی ایران الزامی است.

۵. داشتن دفاتر قانونی و ارائه اظهارنامه ثبتی

۶. داشتن حساب جاری در یکی از بانک‌های داخلی و داشتن گواهی عدم چک برگشتی در سیستم بانکی کشور

۷. عدم اشتغال تمام‌وقت و همچنین رابطه استخدامی با وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی و قوای سه‌گانه

۸. عدم ورشکستگی به تقصیر و تقلب

۹. نداشتن محکومیت مؤثر کیفری

۱۰. ارائه گواهی سازمان امور مالیاتی ذی‌ربط مبنی بر عدم بدهی مالیاتی یا تعیین تکلیف آن

۱۱. داشتن گواهی حضور و موفقیت در دورهای توجیهی

کارت بازرگانی، اما خود جنبه‌های حقوقی پیچیده‌ای دارد که بهتر است تمام صادرکنندگان و واردکنندگان که بتازگی وارد این عرصه می‌شوند، با این موارد آشنایی کامل داشته باشند. به همین دلیل نیز اتاق‌های بازرگانی علاوه بر چند ساعت کلاس توجیهی و آگاهی‌دهی که در هنگام دریافت کارت برای متقاضی برگزار می‌کنند، توصیه‌های گوناگونی نیز ارائه می‌دهند، از جمله تأکید بر استفاده نکردن از کارت بازرگانی دیگران و در اختیار دیگران نگذاشتن کارت بازرگانی خود از جمله مهم‌ترین آنهاست، چرا که زمینه سوءاستفاده از این سند ارزشمند را از میان می‌برد.

داشتن گواهی دوره‌های توجیهی نیز بر اساس قانون، برای افرادی که لیسانس مرتبط داشته باشند الزامی نیست. همچنین صادرکنندگان و واردکنندگان باید این نکته را به خاطر داشته باشند که کارت بازرگانی اعتبار یک‌ساله دارد و پس از آن باید با احراز شرایطی به تمدید آن اقدام کرد. اگر بازرگانی به هر دلیل دو سال پس از اتمام تاریخ اعتبار برای تمدید آن اقدام نکند، باید تمامی مراحل عضویت را دوباره طی کند.

از آنجایی که با توجه به ابعاد حقوقی و اعتباری ای که کارت بازرگانی دارد،

می‌تواند مورد سوءاستفاده واقع شود، هر گاه پس از دریافت کارت بازرگانی مشخص شود فرد شرایط احراز را نداشته است، وزارت بازرگانی و اتاق می‌توانند کارت بازرگانی صادرشده را ابطال کنند. در این مورد، نص قانون به این شرح است:

در صورتی که بعد از صدور کارت برای وزارت بازرگانی مشخص شود که دارنده کارت فاقد یک یا چند شرط از شرایط دریافت کارت می‌باشد یا بعد از صدور، فاقد شرط یا شرایط مذکور گردیده است، وزارت مذکور می‌تواند رأساً نسبت به ابطال کارت اقدام نموده و موضوع را به اطلاع اتاق بازرگانی و صنایع و معادن یا اتاق تعاون حسب مورد برساند، لکن در صورتی که این امر برای اتاق بازرگانی و صنایع و معادن یا اتاق تعاون مشخص گردد، باید موضوع را جهت ابطال به وزارت بازرگانی منعکس نماید.

کالاهای تجاری، غیرتجاری و صادرکنندگان مبتدی

یکی دیگر از تقسیم‌بندی‌هایی که افراد و شرکت‌هایی که به عرصه تجارت ورود پیدا می‌کنند لازم است در مورد آن آگاهی داشته باشند، کالاهای تجاری است، چرا که برخی کالاها با شرایطی که در قانون دیده شده می‌تواند توسط مسافران، مرزنشینان، ملوانان و خلبانان و افراد شاغل در ناوگان حمل و نقل وارد و یا خارج شود. برخی کالاها با برخی استفاده‌های خاص نیز از شمول قانون کالای تجاری خارج است که در نتیجه حقوق گمرکی به آنها تعلق نمی‌گیرد. به طور کل قانون کالاهایی را که برای «فروش، وارد یا صادر می‌شوند، اعم از اینکه به همان شکل یا پس از انجام عملیات (تولیدی، تفکیک و بسته‌بندی) به فروش برسند، تجاری تلقی خواهد کرد». مسئولیت تشخیص کالای تجاری از غیرتجاری نیز بر اساس قانون، بر عهده سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران است. بر این اساس، مطابق قانون سال ۱۳۹۰ کالاهای غیرتجاری شامل موارد زیر است:

الف. نمونه‌های تجاری و تولیدی و نمونه برای بررسی و آزمایش در حدی که می‌تواند نمونه تلقی شود، به تشخیص گمرک ایران.

ب. ماشین‌آلات، تجهیزات، اجزا و قطعات مربوط مورد نیاز واحدهای تولیدی فاقد کارت بازرگانی که در مواقع لزوم در حد نیاز خود با تشخیص وزارت بازرگانی رأساً وارد می‌کنند.

پ. عملیات ورود و صدور کالا توسط دستگاه‌های اجرایی دارای ردیف بودجه منطبق با وظایف و در جهت نیل به اهداف آن دستگاه با اطلاع وزارت بازرگانی که برای تأمین نیاز و نیل به اهداف عمومی آن دستگاه انجام می‌شود. در موارد خاص که وزارت بازرگانی تشخیص می‌دهد، ورود کالا برای عملیات تجاری است، ضمن توقف جریان، مراتب را به هیئت دولت گزارش می‌دهد.

ت. صدور کالا توسط صادرکنندگان مبتدی برای یک دوره حداکثر ۶ ماهه در

آغاز کار با مجوز وزارت بازرگانی.

ث. وسایل و ملزومات مورد نیاز واحدهای تحقیقاتی، علمی، پزشکی، آموزشی، آزمایشگاهی، کاتالوگ، بروشور، کتابچه حاوی مشخصات فنی و تجاری کالا، نقشه‌های فنی و نمونه‌های فاقد بهای ذاتی، کالاهای مورد نیاز پیمانکاران و مشاوران با تشخیص وزارت بازرگانی.

در این میان البته صدور کالا برای صادرکنندگان مبتدی در یک دوره شش ماهه با عنوان کالای غیرتجاری از مصوبات قوی و قابل اعتنایی است که در جهت تشویق صادرات به تصویب رسیده است.

کالاهایی که به کارت بازرگانی نیاز ندارند

اما ورود و خروج برخی کالاها نیازی به داشتن کارت بازرگانی ندارد. این قانون علاوه بر تمامی کالاهای غیرتجاری در مورد نمونه کالا برای آزمایش، تجزیه، کنترل کیفیت و... و یا عرضه در نمایشگاه‌های داخلی و خارجی نیازی به داشتن کارت بازرگانی ندارد.

در آیین‌نامه صادرات و واردات آمده است: «ارسال کالا، اعم از ساخت داخل یا خارج به عنوان نمونه تجاری، یا برای آزمایش، تجزیه، یا تعمیر در صورتی که حجم تجاری نداشته و از انواع ممنوع‌الصدور شرعی یا قانونی نبوده و از نوع عتیقه نیز نباشد، بدون مطالبه کارت بازرگانی و مجوز صدور بلامانع است و مازاد بر آن با کسب مجوزهای لازم و رعایت مقررات مربوط میسر خواهد بود».

همچنین دولت برای جلوگیری از سوءاستفاده از این قانون تأکید می‌کند که «در صورتی که خروج کالا از این طریق در رابطه با کالاهایی در مجموع به صورت یک جریان تجاری درآید، وزارت بازرگانی می‌تواند فهرست آن کالاها را برای جلوگیری از خروج آنها به گمرکات اعلام نماید».

همچنین ممکن است تولیدکننده‌ای به نمایشگاهی خارج از مرزها دعوت شود و یا اینکه بازرگانی برای بازاریابی و فروش یک محصول خارجی در نظر داشته باشد آن را در نمایشگاهی در داخل عرضه کند. در چنین مواردی با تأییدیه وزیر و زارتخانه مربوطه، می‌توان بدون پرداخت حقوق گمرکی یا سپرده ارزی و بدون نیاز به داشتن کارت بازرگانی کالایی را به کشور وارد و یا از آن خارج کرد. بر اساس قانون، «کالاهایی که با مجوز وزارت بازرگانی به میزان متعارف به منظور عرضه در نمایشگاه‌های خارجی، به خارج از کشور ارسال می‌شود، بدون مطالبه کارت بازرگانی و مجوز صدور و بدون سپردن پیمان ارزی با رعایت سایر مقررات، قابل خروج از کشور هستند».

